

Cilt/Volume 4, Sayı/Issue 7, Ocak/January 2022, ss. 441-450.

Geliş Tarihi–Received Date: 18.10.2021 Kabul Tarihi–Accepted Date: 10.12.2021

DERLEME MAKALE – COMPILATION ARTICLE

TÜRK KADINININ GİYİM KUŞAMI VE GÜZELLİK ANLAYIŞI

 SEHER YÜCETÜRK*

 10.53718/gttad.1011615

ÖZ

En temel ifade ile kıyafet kadın ve erkeğin vücudunu hava şartlarından korumak için kullanılan, iç ve dış giyim olmak üzere temelde iki gurupta şekillenmiş, çeşitli kumaşlardan, örgülerden, deriden ve daha pek çok çeşit malzemeden üretilen bir çeşit koruyucudur. Giysiler genel olarak iç ve dış kıyafetler şeklinde tasarlanmış olup bu minvalde yapımlarında seçilen kumaşlarda farklılık göstermiştir. İç giysilerin tenle teması çok daha fazla olduğu için tahrişe karşı önlem almak amacı ile pamuklu ve yumuşak kumaşlar kullanılmıştır. Dış giysiler iç giysilere oranla daha koruyucu ve dayanıklı olması gerektiği için onların yapımında daha kalın yapılı ketenler ve örgüler kullanılmıştır. Giysilerin yapımı ve kullanımında mevsim şartları, savaş ve barış durumları, nişan, düğün, cenaze gibi etkinlikler, kültürel etkileşim, maddi durum ve daha pek çok değişken etkili olmuştur denilebilir. Bu etkenlerden en belirleyici olanı Türk töreleri olmuştur. Buna göre Türk kadınlarının ergen yaşlarda ve henüz bekârkâr süslenmeleri toplum tarafından hoş karşılanmıştır. Ancak evlendikten sonra kadınların süslenmeleri toplum tarafından hoş karşılanmamıştır. Çünkü Türk törelerine göre kadınlar sadece kocaları için güzel giyinip süslenmek durumunda idiler. Bunu da sadece mahrem alan kabul edilen evlerde yapmaları, dışardaki yabancı erkeklere bu şekilde gözükmemeleri gerekirdi. Giyinmeyi etkileyen faktörlerden bir diğeri savaş zamanlarıdır. Gerektiği her durumda kocası ile omuz omuza savaşta ve at üzerinde bulunan Türk kadınlarının bu zamanlarda giydikleri giysilerin erkeklerinkinden pek farklı olmadığını, pantolon ve gömlek giydiklerini, kaynaklardan öğrenmekteyiz. Türk kadınlarının savaş zamanları dışında günlük hayatta etek, elbise gibi daha feminen giysiler giydikleri bilinmektedir. Ayrıca giysilerde kullanılan renklerin, kullanım yerlerine göre farklı şekilde anlamlandırıldıkları bilinmektedir. Türk kadınları açık renkli giysileri daha mutlu ve keyifli zamanlar için tercih ettikleri, buna karşın koyu renk giysileri ise matem, yas gibi mutsuz zamanlarda kullandıkları bilinmektedir. Buna ek olarak giysi konusunda maddi durumun önemli rol oynadığı bilinmektedir. Hakanlarının eşleri ile halktan kadınların giydikleri giysilerin maddi değerleri şüphesiz ki farklıdır. Bu konuda Türk hakanlarının eşlerinin, narin ipeklerden ve değerli süs eşyalarından yapılmış giysileri çağdaşı yabancı hükümdarlarının eşleri için bir model durumuna gelmiştir. Hakanların eşleri kıymetli ve değerli maddelerden yapılmış süs eşyaları ve takılar ile giysilerini ve vücutlarını süslerken, halktan kadınlar da imkânları dâhilinde süslenmeyi ihmal etmemişlerdir. Onlar değerli taşlardan yapılmış yüzük, kolye, bilezik takmamışlarsa bile moncuk adını verdikleri boncuklardan yapılmış takıları kullanarak bu ihtiyaçlarını gidermişlerdir. Bu sayede kendilerini mutlu ve dinç hissetmişler günlük hayatlarında daha aktif ve enerjik roller üstlenmişlerdir. Giysisine önem veren Türk kadını giysilerine, saçlarının ve tenlerinin bakımına da özen göstermişlerdir. Özellikle yüzlerinin bakımına önem veren Türk kadını ipleme usulü ile yüzlerindeki tüyleri aldırılmışlar bu sayede pürüzsüz hale getirdikleri ciltlerine düzgün sürerek renklendirmişlerdir. Ayrıca Türk kadınları saç bakımına da ayrı bir önem vermişler ve saçlarının yıkanmasına, taranmasına ve ardından örülmesine zaman ayırmışlardır. Bu iş için birbirine yardımcı oldukları düşünülmektedir. Makalede, İslamiyet Öncesi Türk Kültüründe kadınların giyim ve süslemeye ilgileri olup olmadığı, varsa, nasıl ve nasıl yaptıkları, icra ederken nelerden etkilendikleri sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Türk Gelenekleri, Kıyafet, Süs, Süslenme.

* Dr., TÜRKİYE, E-Posta: yuceturkseher@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9752-2814

ABSTRACT

In the most basic terms, clothing is a kind of protective material that is formed in two groups, mainly inner and outer clothing, which is used to protect the body of men and women from weather conditions, and is produced from various fabrics, knits, leather and many other materials. The clothes differ in the selected fabrics according to their inner and outer appearance. Since the skin contact of underwear is much more, cotton and soft fabrics are used to take precautions against irritation. Since outer garments should be more protective and durable than inner garments, thicker linens and knits were used in their production. It can be said that seasonal conditions, war and peace situations, events such as engagement, wedding, funeral, cultural interaction, financial situation and many other variables have been effective in the making and use of clothes. The most decisive of these factors has been Turkish customs. According to this, the decoration of Turkish women at adolescence and while still single was welcomed by the society. However, the decoration of women after marriage was not welcomed by the society. Because, according to Turkish customs, women had to dress well and adorn themselves only for their husbands. They should have done this only in houses that are considered private areas, and they should not be seen like this to foreign men outside. Another factor affecting dressing is war times. We learn from the sources that Turkish women, who spent their lives fighting shoulder to shoulder with their husbands and on horseback, wore trousers and shirts, that the clothes they wore during these times were not much different from those of men. It is known that Turkish women wear more feminine clothes such as skirts and dresses in daily life, except during wartime. In addition, it is known that the colors used in clothes are interpreted differently according to the places of use. It is known that Turkish women prefer light-colored clothes for happier and more pleasant times, while they use dark clothes in unhappy times such as mourning and mourning. In addition, it is known that financial situation plays an important role in clothing. There is no doubt that the material values of the clothes worn by the wives of the rulers and the women of the common people are different. In this regard, the clothes of the wives of the Turkish khans, made of delicate silks and precious ornaments, became a model for the wives of their contemporary foreign rulers. While the wives of the khans adorned their clothes and bodies with ornaments and jewelry made of precious and valuable materials, the women of the commonwealth did not neglect to adorn themselves within their means. Even if they did not wear rings, necklaces or bracelets made of precious stones, they met their needs by using jewelry made of beads, which they called moncuk, according to their own means. In this way, they felt happy and vigorous and took on more active and energetic roles in their daily lives. Turkish women, who care about their clothes, also took care of their clothes, hair and skin. Turkish women, who especially care about the care of their faces, had their facial hair removed by threading method, so they colored their skin, which they made smooth, by applying it properly. In addition, Turkish women gave special importance to hair care and spared time for their hair to be washed, combed and then braided. It is also thought that they help each other in this work. In the article, it has been tried to find answers to these questions whether women have an interest in clothing and adornment in Pre-Islamic Turkish Culture, if they are, how and how they do it, in addition to what they are affected while performing this action.

Keywords: Women, Turkish Traditions, Clothes, Ornament, Embellishment.

GİRİŞ

Tarihin ilk devirlerinden beri ister erkek olsun ister kadın her iki cins de giyinmeye ihtiyaç duymuşlardır. En temel hali ile giyecek, kişinin kendini koruma içgüdüsünden doğmuştur. Asgari hali ile insanların tenlerini yazın sıcaktan, kışın soğuktan, yağmurdan, rüzgârdan ve her türlü olumsuz hava şartlarından korumak için giyinmeye ihtiyaç duymuşlardır. Kullanılan giysiler bir açıdan kişilerin statü ve unvanlarını, diğer açıdan ekonomik ve cinsel ayrılıklarını temsil ederdi.¹ Söz konusu bu ihtiyaç giderek değişen zamanla birlikte farklı bir şekil almış içeriği ile birlikte görüntüsü de değişiklik göstermeye başlamıştır. İlaveten savaş ve barış dönemleri, günlük hayat ve özel anlardaki giysilerin türlerini belirlemiştir. Giyilen giysi üzerindeki değişimler zamanın şartları, kültürel etkileşim, başka kavimlerle olan münasebetler gibi çeşitli sebeplerle olmuştur.

Çalışmanın amacını İslam öncesi Türk kültüründe, Türk kadınlarının genel manada giyimleri, özel manada süslenme adetlerinin var olup olmadığının araştırılması oluşturmuştur. Bu amaçla Türk kadınlarının diğer milletlerde ve kültürlerdeki kadınlar ile giyim ve süslenme konusunda karşılaştırılarak çalışmaya renk katılmak istenmiştir. Bu

¹ Ayten Sezer Arıç, "Türklerde Kıyafetin Kısa Tarihi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 22, S. 64-65-66, 2006, s. 142.

sayede Türk kadınlarının giyim ve süslenmede ne derece ileri olduklarının tespitini yapmak ve bu konuyu açıklamak ihtiyacı doğmuştur. İlaveten kadınlar bu eylemi gerçekleştirirken nelerin etkilerinde kaldıkları merak edilen sorular olmuş ve bu sorulara cevap bulunmaya çalışılmıştır. Tüm bu sorulara aranan cevaplar Türk kadının giyim ve süslenme konusundaki zevkini, ince ruhunu ve çağdaşı diğer kadınların ne derece ilerisinde olduklarını göstermiştir. Konu ile alakalı bilgiler, arkeolojik kalıntıların, tabletlerin, kroniklerin yol göstericiliği sayesinde, eski dillere hâkim olan tarihçi, arkeolog ve dilbilimcilerin ortaya koydukları eserlerden faydalanılmak sureti ile araştırılmaya ve aydınlatılmaya çalışılmıştır. Önceki dönemleri ifade etmeye yönelik çalışmalarda, özellikle eski sözlüklerin dikkate alınması sayesinde giyinme ve süslenme ile ilgili spesifik kelimeleri açıklayabilme imkanı doğmaktadır. Bu noktada Divanü Lügat 'it-Türk ve Codex Cumanicus gibi sözlüklerden istifade edilmiştir. Erken dönemli çalışmalar yapılırken dil bilme gerekliliğinden doğan ihtiyaç, kullanılmak istenen kaynakların çevirilerinin yapılmış olması sayesinde, aslına yakın şekilde bilgiler vermekte ve genel olarak bir fikir sahibi olma noktasında yol gösterici olmaktadır.

1. Türk Kadınlarının Kullandıkları Giysiler

Türk töresi ve adetleri gereğince giyinme konusunda zaman ve renklerin önemi büyüktü. Türk kadını giyinmeyi sever kızlarını çağa göre süslü ve güzel giydirip gezdirdi. Bu durum hem aile içinde hem de köy içinde gurur kaynağı olarak değerlendirilirdi. Ancak dışarıya yönelik giyinme, süslenme, yalnız bekârlık çağına hastır. Yani kızlar sadece bekârken kendini dışarıya karşı hoş göstermek için güzel giyinirdi. Bekârlıklarında bunu yapamayanlar evlendiklerinde üzüldülerdi. Çünkü evlendikten sonra onlar için yeni bir hayat başlayacak ve başka töreler söz sahibi olacaktır.² Bekâr kızlar, evlenmeden önce istedikleri gibi süslenirler evlendiklerinde ise edindikleri süslenme alışkanlıklarını gerilerinde bırakırlardı. Daha önce üzerinde durulduğu gibi Türk kadını eşine sadık bir yapıda olduğu için dışarıyla ilgisi kesilir sadece kocası için süslenirdi. Günümüzde bu şekilde bir gelenek olduğunu söylemek çok mümkün değildir. Ancak Türk örf ve adetlerine göre aile hayatı yaşayan insanlar için hala geçerlidir. Türklerde kadının giyim tarzına bakarak onun psikolojisi, tutumu ve davranışları hakkında bilgi veren aydınlara göre “Kızıl elbise giyen Türk kadını kendini sevdirmeyi bilen kadındır. Yeşil giyen naz etmesini bilen kadındır. Çiğ değil göz alıcı renklerde elbise giymek, hafifliğin değil, temizliğin, güzelliğin ve sağlığın ifadesidir. Koyu renk, ciddiyet ve sadakatın ifadesidir” demektedirler.³ İslam öncesi dönemde Türklerde bu konuyla ilgili olarak; *kılnu bilse kızıl kedher, yaranu bilse yaşıl kedher, yani kendini sevdirmeyi bilse kırmızı giyer, yaranmayı bilse yeşil giyer, yani kadın güzel görünmeyi, iyi geçinmeyi bilirse kırmızı ipekli kumaş giyer, naz etmeyi kırıtmayı bilirse yeşil giyer,* gibi sözler iyiliğe ulaşmak için güzel geçinmesi istenen kadına söylenen sözlerden bir kaçıdır.⁴

İslam öncesi dönemde Türk kadınları her konuda erkeğin en büyük destekçisi olmuşlardır. Hür olan bu kadınlar savaş zamanlarında erkekler ile birlikte ata biner, ok atarlar, güreşlere iştirak ederler ve savaşlara katılırlardı.⁵ Ayrıca yeri geldiği zaman evin reisliğini üstlenmesini bilmişlerdir.⁶ Barış zamanlarında kadınlar giysi yapımı için bez dokurlar ve keten yetiştirirlerdi.⁷ Ayrıca yün, pamuk ve kıl eğirdikleri bilinmektedir. İp eğirme konusunda kadınlar oldukça maharetli ve hamaratlılar. Kızları da kendilerine bu konuda oldukça yardımcıydılar.⁸ Giysi, günümüzde olduğu gibi önceki zamanlarda da *dış elbise* ve *iç elbise* şeklinde iki gruba ayrılmaktaydı. İslam öncesi dönemde Türklerde giysiye *ton (don)* veya *kedüm/kedgü* derlerdi.⁹ Bir başka ifade ile *tikikliğ, tükikliğ ton* kelimeleri dikilmiş elbise anlamında kullanılmaktadır.¹⁰ Türklerin giyim-kuşamları aynı zamanda onların özelliklerini yansıtıyordu. Yetiştirdikleri hayvanların derileri ve yünleri onların giysilerinin ana maddesini oluştururdu. Sincap derisinden ve kürkten yapılan kıyafetler mevcuttur.¹¹ Dolayısıyla hayvanların yünlerini eğirmeyi bilen atalarımız, bazı bitki liflerinden iplik yapıyorlar ve akabinde dokuyarak ince iç giyimler ve yazlık elbiseler dikiyorlardı.¹² Ayrıca giyimle ilgili olarak, İslam öncesi dönemde, büyüklerin

² Ahmet Tacemen, *Halk Edebiyatı Verileri Zemininde Türk Kimliği II*, Niğde Üniversitesi Yayınları, Niğde 1998, s. 481-482.

³ Tahsin Ünal, *Türk'ün Sosyo-Ekonomik Tarihi*, haz. Ali Güler, Tahsin Ünal, Berikan Yayınları, Ankara 2007, s. 54.

⁴ Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi*, çev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, C. I, Ankara 1985, s. 394.

⁵ Dilara Dikmen, “Osmanlı Toplum Ve Çalışma Hayatında Kadınların Rolü”, *Başlangıcından Günümüze Türk Tarihinde Kadın*, Berikan Yayınevi, Ankara 2021, s. 120.

⁶ Hava Selçuk, *Türk Tarihinde Kadın ve Savaş*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2014, s. 121.

⁷ Cevat Heyet, *Türklerin Tarih ve Kültürüne Bir Bakış*, çev. ve haz. Melek Müderriszade, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Birinci Baskı, Ankara 1996, s. 63

⁸ Ayşegül Koyuncu Okca, “Geleneksel Dokumalarda Kadın”, *Akademik Bakış Dergisi*, Ankara 2016, s. 3.

⁹ Salim Koca, “Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. III, Ankara 2002 s. 32.

¹⁰ Kaşgarlı Mahmut, *age*, s. 509.

¹¹ Abdülkadir Yuvalı vd., *Türk Dünyası'nın Ortak Kültür Tarihinde Aile ve Kadın*, Selenge Yayınları, İstanbul 2021, s. 85.

¹² Saadetin Gömeç, *Türk Kültürünün Ana Hatları*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2007, s. 87.

TÜRK KADINININ GİYİM KUŞAMI VE GÜZELLİK ANLAYIŞI

konukluğuna, düğününe, davetine gidenlere bir çeşit ipekli kumaş verilir ve bu kumaş *bıçış* olarak adlandırılırdı.¹³

Kurganlardan çıkan eski zamanlara ait giysiler, kaya resimleri ve heykeller, o dönemdeki Türklerin giysilerinin bugünkü giysilere çok yakın olduğunu göstermektedir. Özellikle savaş sırasında kadınların ve erkeklerin giysileri birbirinden pek ayrılmıyordu. Yalnız kadınların giysilerinin etekleri, erkeklerin giysilerinin eteklerine nazaran daha uzun olmaktadır.¹⁴ Türk erkekleri gibi Türk kadınlarının da giyim eşyası olan çizme, deri veya keçeden yapılıyordu. Onların *oyma* adını verdikleri bir çeşit keçeden yaptıkları çizmelerin daha çok giyildiği ve makbul tutulduğu görülmektedir. Türklerde çeşitli keçeler ayakla tepilerek yapılıyordu. Bu uygulamayla muhtemelen keçe terbiye ediliyordu. Kadınların kullandıkları çizmelere *etük (edik) mükim* veya *mükim etük* adı verilmiştir. Kadınların giydikleri çizmelere farklı ve özel bir isim verilmesinden onların çizmelerinin erkeklerinkinden farklı olduğu ve ona göre şekillendirilmiş olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. İlaveten Türk kadınlarının çarık giydikleri de bilinmektedir.¹⁵ Deriden yapılan ediklerin en makbüllerinin sağrı (sırt) derisinden yapıldığı anlaşılmaktadır. Türkler çizmelerin sağlam olması için dikişler arasına ayrıca bir parça koyuyorlar ve buna *sızgı (sızgi)* diyorlardı. Çizmenin pençesine *oldanğ* adını veriyorlardı. Türklerde hem keçeden hem deriden çizme yapan ve ayakkabı tamiri ile uğraşan bir zanaatkâr zümresinin varlığı bilinmektedir. Çizmeciler, çizmeleri müşterilerin ayaklarını ölçerek yapıyorlardı. Buna rağmen yapım hatasından veya çok yol yürümekten çizmenin ayağı incittiği hatta kabarttığı oluyordu. Bazı pozisyonlarda çizmenin topuğu yamulabiliyor, bu gibi durumlarda muhtemelen çizmeler onartılıyordu.¹⁶

2. Türk Kadınlarının Kullandıkları Süs Eşyaları

Türklerde süs eşyası sayılabilecek şeyleri doğal olarak kadınlar kullanıyordu.¹⁷ Süs eşyalarının ve giyilen giysilerin kıymeti ve değeri bunları kullanan kişilerin sosyal statülerine göre de farklılık arz eden bir durumdu. Baş hatun olarak adlandırılan kağanın eşi süslü ipekten yapılmış, yerlerde sürünen uçayak¹⁸ uzunluğunda bir elbise giyiyordu. Başında sekiz ayak uzunluğunda altın bir boynuz taşıyordu, taç olarak değerlendirilebilecek bu süs eşyası beş farklı renkten kıymetli taşlarla süslenmişti.¹⁹ Türklerde gerdanlık yapımında genellikle altın, gümüş, inci ve firuze kullanılmıştır. Türklerin en çok kıymet verdikleri gerdanlıklardan biri *boğmak* idi. Yapımında altın ve gümüş kullanılıyor, üzerine değerli taşlar ve inciler oturtuluyordu. Özellikle gerdek gecesi için süslenen geline takıldığı bilinmektedir.²⁰ Kıymetli taşlardan süs eşyası yapımında çok kullanılan *firuzeye* Türkler *çeş* diyorlardı. Ayrıca büyük ve değerli bir cins firuzeye Türkler *but* demekte idiler.²¹ Daha çok beylerin oğullarının ve kızlarının alınlarındaki kâküllere takıldığı bilinmektedir. Denilebilir ki bu takı zengin kesimlerin kullandıkları bir takıdır. Ayrıca *büksek* kadının göğsü ile boynu arasındaki kısma verilen isim olarak tanımlanmaktadır. Kadınlar gerdanlarına takı takarlardı.²² Bir başka kıymetli gerdanlık, inci ile firuzenin, sırası ile bir inci bir firuze olmak üzere, doğrudan ipliğe dizilmesiyle yapılan şekliydi. Divanü Lügati't-Türk'te inci ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Eserde İslam öncesi dönemde Türklerde *tizindi* kelimesinin *uragut yinçüsin tizindi, yani kadın incisini dizdi* anlamında kullanılmıştır.²³ Yine kadınların takındıkları gerdanlıklardan biri olan, *misk* ile *nâmekten* elde edilen ve *boz monçuk* olarak adlandırılan boncuk gerdanlık idi.²⁴ Diğer çeşitlerine göre bu tip gerdanlığın boncuktan yapılmış olması maddi değerinin olmadığına işaret etmektedir. Buradan yola çıkılarak söz konusu gerdanlığı maddi durumu iyi olmayan ancak hoş görünmek isteyen kadınların kullandığını söylemek yanlış olmasa gerektir.

¹³ Kaşgarlı Mahmut, *age*, s.366.

¹⁴ Koca, *agm*, s. 32-33.

¹⁵ Reşat Genç, *Kaşgarlı Mahmut'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası*, Ankara Üniversitesi Basımevi, *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları*, Ankara 1997, s. 182-188.

¹⁶ Genç, *age*, s. 182-188.

¹⁷ Genç, *age*, s. 194.

¹⁸ ...işlemeli ipektin bir elbise giymiş olup etekleriüç ayak boyunca yerde sürünüyordu...şeklindeki benzer bir ifadeden olarak eski Türklerin bunu bir uzunluk ölçüsü olarak kullandıkları anlaşılmaktadır. Bkz: Tektaş Nazım, Tanrının Askerleri -1-, Hunlar, Tabgaçlar, Siyenpiler, Çatı Kitapları, İstanbul 2006, s. 428.

¹⁹ Rene Graud, *Göktürk İmparatorluğu*, çev. Metin Sirman, haz. Kemal Ermetin/Antropolog Günnur Yücekal, Töre Yayın, İstanbul 2007, s. 43.

²⁰ Mualla Türköne, *Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü*, Ark Yayınevi, Ankara, 1995, s. 229.

²¹ Genç, *age*, s. 195-196.

²² Türköne, *age*, s. 229.

²³ Kaşgarlı, *age*, s. 146.

²⁴ Kaşgarlı, *age*, s. 478.

Kıymetli maden ve taşlardan yapılan süs eşyalarından biri de küpedir. Türkler altın ve gümüşten yaptıkları halka biçimindeki küpelere *ökmek* ismini veriyorlardı.²⁵ Bu tip küpeleri takınan kadınları ifade etmek amacıyla *uragut ökmeklendi* deniliyordu. Yani *kadın küpelendi, küpe taktı* anlamındadır. Diğer bir çeşit küpe *tolgağ* idi. Tolgağ'ın, ökmek ten ayrı olarak inci gibi kıymetli maddelerden yapılan bir cins küpe olduğu bilinmektedir. Türklerde inci küpelerin oldukça uzun yapıldığı bilinmektedir.²⁶

Türkler yüzüğe ayrı bir önem veriyorlardı, çünkü bu durum onların bazı inanış ve telâkkilerinden ileri geliyordu. Türkler *kaş* adı verilen beyaz ve siyah renkleri olan taşın beyazını yüzüğe kaş yaparlardı. Taşın özellikleri temiz, beyaz, lekesiz ve parlak oluşuydu. Böylece şimşekten, yıldırımdan ve susuzluktan korunduklarına inanırlardı. Türklerde *kimin yanında kaş olsa ona şimşek dokunmaz*²⁷ şeklinde bir atasözünün bulunması Türklerde süs eşyası olarak kullanılan yüzüğün ve yüzüğe takılan kaşın, onların yaşamında ve inançlarında ne derece önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Tüm bu bilgilere ek olarak Türk kadınının üst giysilerine süs olarak küçük bir bıçak takma âdetinin olduğu bilinmektedir. İslam öncesi dönemde Türkler kadınların üst giysilerine taktıkları küçük bıçağa *kezik* demişlerdir.²⁸ Bu küçük bıçakların, günümüzde kullanılan broş iğnesi yerine kullanılan süs eşyası ile aynı olduğu söylenebilir.²⁹

3. Türk Kadınlarının Süslenme Adetleri

Türkler genel olarak her türlü süse bezek ismini vermişler, kadının süslenmesine *bezemek* demişlerdir.³⁰ İslam öncesi dönemde Türklerde kadının süslenmesi *uragut kozandı, kadın bezendi, "süslandı"* şeklinde ifade edilmekteydi.³¹ Divanü Lügati't Türk'te *köznü*³² Kutadgu Bilig dizininde *Küzüngü metin içerisinde küzngü*³³ olarak ifade edilen bir kelime bulunmaktadır. Bu kelime ayna anlamında kullanılmaktadır.³⁴ Muhtemelen kadınlar bezenmeleri esnasında bu aynadan faydalanmaktaydılar.

İslam öncesi dönemde kadınlar başörtüsü anlamına gelen *bürünçük* ve *saraguç* ince kumaş veya ipekten yapılmış kadın örtüsü olarak tanımlanan *tülfir* ve iki parçadan yapılmış çarşaf demek olan *terinçek* kullanıyorlardı.³⁵ Süslenme ve güzelleşme konusunda en çok dikkati çeken husus Türk kadınının güzel görünmek için *peruka* kullanmasıdır. İslam öncesi dönemde Türk kadınları keçi kılından zülûf yaparak *önğik* kafalarına takmaktaydılar.³⁶ İlâveten Türk kadınlarının çeşitli börtükler giydikleri bilinmektedir. Börtük, Türkçe *börümek* örtmek, kapatma kelimesinden türemiş bir isimdir.³⁷ İşte peruka, zülûf ve börtük ile kafalarını daha süslü hale getiren Türk kadınının en çok meşgul eden bir diğer iş süslenme idi. Bu maksatla yüzlerini süslemeye hazırlamak için en çok başvurdukları yöntem yüzlerinin kıllarını aldırma olmuştur. Türklerde kadının yüzlerini iplemesi, bir başkasına yüzünü ipletmesi ve bazen karşılıklı birbirlerinin yüzünü iplmelerinden sık sık söz edilmesi, bu işin kadınlar arasında çok yaygın olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan Türk kadınlarının birbirlerinin yüzlerindeki kılları yolma işine *menğdeşmek* denilişine ve burada ipten söz edilmeyişine bakılırsa, onların ipleme dışında muhtemelen elle koparılma suretiyle bu işi yaptıklarını düşündürmektedir.³⁸

Süslenme konusunda üzerinde durulması gereken bir diğer husus kılları koparılma suretiyle temizlenmiş olan yüze sürülen malzemedir. Onlar bu maksatla *düzgün* kullanıyorlar ve buna *kırşen* adını veriyorlardı. Kaynaklarda bununla ilgili olarak, Türk kadınının yüzüne düzgün sürdüğünden ve düzgünün kadının yüzünü parlattığından bahsedilmektedir. Yüzü bu suretle düzgün ile parlatılan parlak ve *yayabuk* kadınlara *yaldruk işler* denilişinin ayrıca kaydedilişi, süslenme işine Türk kadınının ne derece önem verdiği göstermektedir. Düzgün ile

²⁵ Genç, *age*, s. 195-196. Bkz. Kaşgarlı, *age*, s. 105.

²⁶ Genç, *age*, s.196.

²⁷ Fatma Ahsen Turan, "Orta Asya'dan Anadolu'ya Mitik Yolculukta Tabiat Olayları", *Milli Folklor*, S. 90, 2011, s. 56.

²⁸ Kaşgarlı Mahmut, *age*, s. 478.

²⁹ Genç, *age*, s. 196-199.

³⁰ Genç, *age*, s. 200.

³¹ Kaşgarlı, *age*, s. 156.

³² Mahmud Bin El-Hüseyn Bin Muhammed Kaşgarî, *Kitâbu Dîvânü Lügâti't-Türk*, haz. Şaban Kurt, KTB Yayınları, İstanbul. 2008, s. 501.

³³ İbrahim Sona, "Klasik Türk Edebiyatı Metinlerinde "Gözgü" Kelimesinin Kullanımına Dair", *Journal of Turkish Language and Literature*, C. 3, S. 1, Winter 2017, s. 257; Ufuk Tavkul, "Codex Cumanicus ve Karaçay-Malkar Türkçesi", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (15), 2003, s. 17.

³⁴ <http://www.lugatim.com>, Kubbe Altı Lugâti.

³⁵ Türköne, *age*, s. 228.

³⁶ Koca, *age*, s. 32-33.

³⁷ İbrahim Sarı, *Türkün Yaşamı*, NoktaE-Book International Publishing, Birinci Baskı, Antalya 2017, s. 83.

³⁸ Kaşgarlı, *age*, s. 115-135.

TÜRK KADINININ GİYİM KUŞAMI VE GÜZELLİK ANLAYIŞI

parlatılmış yüz ile yetinmeyen Türk kadını, ayrıca yanaklarına kırmızılık kazandırmak için *enğlik* adı verilen bir kırmızı boya, yani allık sürüyorlardı.³⁹

Dede Korkut'ta güzellikle ilgili en çok *güz alması gibi al yanak* veya *kar üzerine kan damlamış gibi kızıl yanak* şeklinde ifadeler mevcuttur.⁴⁰ Türklerde ayrıca bu konu ile ilgili olarak *zamanın kocattığına boya ayıp sayılmaz* şeklinde bir atasözü de bulunmaktadır.⁴¹ İkinci atasözü daha önce ifade edildiği üzere Türk töresine göre sadece genç kızların süslenmesi toplum tarafından hoş karşılanmıştır. Ancak yaşlanan kadınların süslenme işine karşı çıkılmadığı anlaşılmaktadır.

Türk kadınının süslenme ve güzelleşme konusunda özellikle saç bakımı hakkında modern bir anlayış içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu maksatla onlar tarak ile saçlarını tarıyorlardı.⁴² Taranmış kadın saçları uzun örgüler halinde örülüyordu. Zülûf, kâkül, ince örgülü saç Türk hanımlarında hemen hiç değişmeyen saç bakımı olarak görülüyordu.⁴³ Divanü Lügati't-Türk'te, İslam öncesi dönemde Türklerde kadınların saçlarını taramaları *saç taraldı, saç tarandı* şeklinde ifade edilmekteydi.⁴⁴ Yine aynı eserde kadınların saç örtmesi *olsaç ördü, yani o saç ördü* şeklinde,⁴⁵ başını yıkaması ise *uragut başın sukındı, kadın başını yıkadı* şeklinde ifade edilmekteydi. Türklerde saç örgülerine *örük saç, örme saç, örgüç, ve örçük* gibi çeşitli adların verilmesi ve ayrıca saç örmekten bahsedilmesi, saç örme işinin Türk kadınına ne derece meşgul ettiğini göstermektedir. Türk kadınları bu tip saç bakımına *kesme* diyorlardı. Kızın kesmelenmesinden zülûflenmesinden ve zülûf kesmede yardımlaşmadan söz edilmesi, bu tip saç bakımının oldukça yaygın olduğuna ve bunun belki daha çok genç kızlar tarafından uygulandığına işaret edebilir. Kızın örgülü saça sahip olmasından bahsedilmesi, genç kızların sadece kâkül bırakmadıklarını aynı zamanda saçlarını ördüklerini de göstermektedir. İslam öncesi Türk toplumunda kadınlara mahsus başka saç bakım şekli olarak, bir saç demetinin üstüne daha uzun başka bir saç demeti sarkıtıyorlar ve buna *yetüt saç* veya *yetrüm saç* diyorlardı.⁴⁶ Bu örnekler şüphesiz Türk kültür ve medeniyetinin ne derece yüksek olduğunun en güzel göstergeleridir.⁴⁷

4.Uygurlarda, Kök Türklerde, Bazı Türk Topuluklarında ve Farklı Kültürlerde Kadınların Giyinme ve Süslenme Şekillerinin Mukayese Edilmesi

Şüphesiz giysi kültürü pek çok değişkene bağlı olarak farklılık gösteren bir şeydi. Daha öncede ifade edildiği gibi sadece Türklere has olmamakla birlikte mevsim şartları, savaş ve barış durumlarındaki şartlar cenaze ve düğün gibi organizasyonlar ve giysilerde kullanılan renkler ve kültürel etkileşim onların muhteviyatını değiştiren cinsten etkenlerdi. Türklerde kadın ve erkeklerin kışın daha kalın ve içi yünlü giysiler giyerlerken, yazları daha ince ve pamuklu nev'inden giyecekler tercih ettikleri bilinmektedir. Türklerin giyim biçimleri diğer milletlerden ayrılıyordu. Mesela başka kavimler kopça kullandıkları halde, Türkler düğme kullanırlar ve ceketlerini, Çinliler ve Moğolların aksine sola açarlardı.⁴⁸ Gömlek ya da kaftan şeklinde, uzun kollu ve yırtmaçlı bir giyecekleri daha vardı. Savaşa giderlerken, özel harp elbiselerinin kullandıkları muhakkaktır. Kocasıyla birlikte idari hayata, savaşa iştirak eden, ata binen Türk kadınlarının giysileri de Türk erkeklerinin giysilerinden belirgin bir farklılık arz etmezdi.⁴⁹ Türklerin giysilerinin nasıl olduğuna dair çok daha detaylı bilgilere yazılı kaynaklardan ve arkeolojik malzemelerden ulaşmak mümkündür. Özellikle Asya'da yapılan yüzey araştırmalarında ve kazılarda bulunan heykellerle, kaya resimlerinde, ayrıca duvar minyatürlerinde Türklerin ceket, pantolon, gömlek, şapka, çizme, kemer türü giyeceklerinin biçimleri ortaya konulabilmektedir. Bu bilgiden yola çıkılarak ceket ve pantolonun, Türklerin modern dünyaya bir armağanı olduğu söylenebilir. Türk kadınlarının ve erkelerinin savaş durumunda yalnızca giysileri değil, kullandıkları araç ve gereçlerde de daha pratik aletlerden yapılmıştı. Türklerin savaştıkları devletlerin bazıları dört tekerlekli araba kullanırlarken Türkler buna karşın at kullanmışlar ve bu devletleri çepeçevre kuşatmışlardır. Sonraki zamanlarda onların savaş aletleri diğer devletler tarafından

³⁹ Kaşgarlı Mahmut, *age*, s. 115-135.

⁴⁰ Türköne, *age*, s. 230.

⁴¹ Genç, *age*, s. 200.

⁴² Genç, *age*, s. 201.

⁴³ Nurettin Sevin, *On üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bakış*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 10-11.

⁴⁴ Kaşgarlı Mahmut, *age*, s. 126.

⁴⁵ Kaşgarlı, *age*, s. 172.

⁴⁶ Kaşgarlı, *age*, s. 153.

⁴⁷ Genç, *age*, s. 199.

⁴⁸ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Bozkır Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1987, s. 107.

⁴⁹ Nermin Abadan Unat vd., *Türk Toplumunda Kadın*, Araştırma Eğitim Ekin Yayınları ve Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara 1982, s. 7.

taklit edilmiştir.⁵⁰ Türkler savaş aletlerinden olan kılıçların süslemelerine de özen göstermişlerdir. Kılıçlarının hayvan figürlü kabzalarını altın levhalarla kaplamışlar ve kıymetli taşlarla süslemişlerdir.⁵¹

Türk kadınının içtimai hayatta sahip olduğu mevkii, toplum içindeki saygı ve itibarı gibi giymiş olduğu giysiler de çağın doruklarındaydı. Mani Çağı diye adlandırılan dönemde kadının yeri açıkça görülmektedir. Kızın Mani Çağı, Türkün medeniyetinde onun adeta olgunlaşma aşamasını, ilerleyişini belirler. Kadının bu özelliği manilerde yer alan okumaya, çalışmaya ve giyinmeye olan ilgilerinde görülmektedir.⁵² Orta Asya'ya seyahat yapmış kişilerin, bazen yabancıların arasında yaşayan Türklerin giyim tarzları, tarihi belgelere yansımıştır. Meselâ Hazar prenseslerinden Çiçek'in, Bizans'a gelin gittiğinde giydiği elbise ve kullandığı çeyizler Romalılar içinde özel bir kadın modası yaratmıştır. Türklerin özellikle Çin'den ve İran'dan gelen daha zarif, ipekli ve pamuklu dokumaları kullandıklarını kaynaklar ve arkeolojik kalıntılar bilgi vermektedirler. Bir takım seyyahların notlarında Türk hatunlarının ve konçuylarının paha biçilmez giysilerinin göz kamaştırdığı ifade edilmektedir. İslam öncesi Türklerin giyim-kuşamlarına ilişkin bilgiler Türkistan, Moğolistan ve Sibirya bölgelerinde sonuçlandırılan kurgan kazıları neticesinde ortaya çıktı.⁵³ Andronovo kültürü, özellikle Yenisey, Altaylar ve güney Kazakistan bozkırlarıyla, Orta Avrupa'da bulunan arkeolojik malzemeler arasında renkli taşlar, iğneler, bilezikler, küpeler, yüzükler, göğüs takıları, taraklar vs. dikkati çeker.⁵⁴ İlaveten Türk kadınları taç, gerdanlık, kolye gibi süs eşyalarını da kullanmışlardır. Nitekim yapılan arkeolojik kazılarda bunlardan çok sayıda gün ışığına çıkarılmıştır.⁵⁵

Hun devleti döneminde kadınlar elbiselerine, mantolarına, kuşaklarına ve başlıklarına, altın ve gümüş gibi kıymetli madenlerden oluşan, değişik desenlerde süs eşyaları ve tokalar takarlardı. Elbiselerinin kumaşları değerli parçalarla işlenmiştir.⁵⁶ Altıncı asrın birinci yarısındaki olayların nakledildiği Prokopius'un "Gizli Tarih" adlı eserindeki bilgilere göre, giydikleri gömlek ve ayakkabılarıyla, uzattıkları saç şekliinden dolayı Bizans'ta revaçta bir Hun modası söz konusuydu.⁵⁷ Keten gömleği ilk olarak Romalılar Hunlar sayesinde tanımışlardır.⁵⁸ Görülüyor ki Türkler diğer devletlerde modayı belirleyecek kadar çağının ilerisinde bir giyim anlayışına sahiptiler.

Hazarlar süse ve süslenmeye çok ilgilidiler. Özellikle ayna ve kokular en çok rağbet ettikleri şeylerdi. Harkof müzesinde Hazarlardan kalma, üzerinde Musevilik işareti olan altı noktalı yıldız resimleri ile süslü aynalar, çanaklar ve çömlekler mevcuttur. Hazarların giyim ve kuşamları, süsleme sanatları fevkalâde ileri olup, Bizans'a gelin giden Çiçek'in çeyiz olarak götürdüğü elbiseler, Bizans'ta kısa zamanda moda olmuştur. Çiçek'in en beğenilen elbisesi, Çiçekyon, Tsitsakion ismi ile oldukça büyük bir hayranlık uyandırmış ve bu elbise, kadınların yanı sıra bazı törenlerde erkekler tarafından dahi giyilmiştir. Ermenistan'ın Müslüman valisi ile evlenmeye giden Hazar Prensesi Sinit, beraberinde tekerlekler üzerine kurulmuş on çadır götürmüştü. Bu çadırların tabanları samur kürklerle döşeli olup, kapıları altın ve gümüşlü ipeklerle dokunmuştu. Sinit, ayrıca yirmi çadır dolusu kap, altın ve gümüş kupalar ve diğer bazı eşyaları götürmüştür.⁵⁹

Uygurlarda da kadınların giyim tarzlarının benzer olduğu görülmektedir. Uygur Türkleri üzerlerine yünlü kumaş ve içlik olarak bezden iç çamaşırı giyerlerdi.⁶⁰ Özellikle Uygur kadınları desenli kumaşlardan uzun gömlek ve ayak bileğini kapatan geniş ve uzun pantolon, etek üstünde dik yakalı *izmilik ceket*, ayaklarına *çizme* veya *mese* giymeyi adet haline getirmişlerdir. Yine cenazeye katılan Uygur kadınları beyaz gömlek giyer, üstüne beyaz kuşak bağlarlardı. Düğün törenlerinde ise düğünü olan gelin ve damat düğün günü yeni ve güzel giysiler giyerlerdi. Doğal olarak özel günlerde kullanılan giysiler günlük hayatta giyilenlerden daha farklı ve daha

⁵⁰ Gömeç, *age*, s. 87-89.

⁵¹ Kafesoğlu, *age*, s. 109.

⁵² Tacemen, *age*, s. 480.

⁵³ Hikmet Demirci, "Giyim-Kuşam, Yeme-İçme, Takvim, Törenler, Eğlenceler, Müzik, Spor, Oyunlar", *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*, 2. basım, Ankara 2020, s. 199.

⁵⁴ Gömeç, *age*, s. 87-89.

⁵⁵ Ali Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s. 164.

⁵⁶ Ahmetbeyoğlu, *age*, s. 164.

⁵⁷ Gömeç, *age*, s. 87-89.

⁵⁸ Hikmet Demirci, *agm*, s. 199.

⁵⁹ Şaban Kuzgun, *Türklerde Yahudilik ve Doğu Avrupa Yahudilerinin Menşei Meselesi Hazar ve Karay Türkleri*, Genişletilmiş İkinci Baskı, Ankara 1993, s. 98-100.

⁶⁰ Gülçin Çandarlıoğlu, *Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü (Çin Kaynakları ve Uygur Kitabelerine Göre)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s. 65.

TÜRK KADINININ GİYİM KUŞAMI VE GÜZELLİK ANLAYIŞI

güzeldi.⁶¹ Renkler ve renkli kıyafetler Türkler için farklı anlamlar ifade etmiştir. Türk kadınları canlı ve parlak renkleri genellikle düğünlerde ve mutlu günlerde tercih etmişlerdir. Türklerde yas ve matem rengi siyahtır. Ancak bazı yas olaylarında beyaz renk kullanıldığı olmuştur. Bu sayede kişinin şehadete hazırlanmış olduğuna inanılırdı. Sade ve düz renkler insanın içinde dış etkenlerle teması olmayan ve saf halde bulunan şeyleri ifade etmektedir. Buna karşın karışık renkler kişinin toplumsal iletişime geçme ihtiyacından doğar ve belli bir ölçüye kadar dış etkenlerle temaslı unsurları ifade eder.⁶²

Çin kaynaklarına bakıldığında Uygurlar ve onlardan önceki Türklere ait nazım şeklindeki kayıtlara rastlanmaktadır. Hatta bir şiirde Çinli kadınların, Uygur kadınları gibi giyinmeye ve hareket etmeye özendikleri yolunda mısralar yer almaktadır. Özellikle Uygurlarla, Çinlilerin aralarındaki siyasi münasebetlerinde etkisiyle birbirlerini kültür yönünden etkilemeleri kaçınılmaz olmuştur. Bazı dönemlerde Çin saraylarında Uygurlar gibi giyinmek moda olmuştur. Uygur kağanlarına ve tiginlerine eş olarak gelen Çinli prensesler Çin kültürünün ve yaşama biçiminin Uygurlar arasında yaygınlaşmasına çalışmışlardır.⁶³ Burada kültür etkileşiminden ziyade siyasi amaçlar için yapılan mücadele söz konusudur.

SONUÇ

Kadın doğası gereği üretken, duygusal ve naif, içgüdüsel olarak süse, süs eşyalarına kısaca estetik olan şeylere ilgisi bulunan hassas bir varlıktır. Sanata karşı ilgili sanatsal yetenekleri bakımından eğilimli bir kişiliktir. Bu özelliklerinden dolayı varoluştan beri kadınların kendilerine, dış görünüşlerine ve imkânlar dâhilinde süslenmeye önem verdikleri bilinmektedir. Makalede ifade edildiği üzere Türk kadınlarının ekonomik ve siyasi durumlarına göre süslenme konusunda bir diğerinden ayrıldığı görülmektedir. Süslenme konusunda ekonomik ve siyasi durumun etkili olduğu görülmektedir. Hal böyle iken, siyasi statü bakımından yüksek olan kadınların siyasi ve ekonomik bakımdan gücü bulunmayan kadınlara göre giyim-kuşamları ve süslenmeleri farklılık arz etmiştir. Mesela hakanın eşi ile halktan bir kadın aynı ekonomik ve siyasi statüde olmadıkları için giyim-kuşam ve süslenmeleri farklılık göstermiştir. Türk hakanlarının eşlerinin kullandıkları giysiler, giysilerin yapımlarında kullanılan ipekli kumaşlar ve süslemelerin zarifliği ile göz doldurmuşlardır. Çoğu zaman çağdaş kadınlara giyinme ve süslenme konusunda örnek teşkil etmişlerdir. Halktan bir Türk kadını kendi imkânları doğrultusunda süslenme ve giyinme konusunda geride kalmamış, eldeki malzemeler ile bu eylemleri gerçekleştirmişlerdir. Örneğin değerli taşlardan yapılmış takılara ulaşmasalar dahi “*moncuk*” adını verdikleri maddi değeri olmayan boncuklar ile ihtiyaçlarını gidermeye çalıştıkları anlaşılmıştır. Ayrıca süslenme konusunda yüzlerindeki tüyleri ipelemeleri ve bununla da yetinmeyerek üzerine “*düzgün*” sürüp yanaklarına kırmızı renk vermeye çalışmaları çağının ilerisinde bir süslenme âdetine sahip olduklarını göstermektedir. Günlük hayat Türk kadını için iki kategoriye ayrılmıştır denilebilir. Bunlardan ilki savaş zamanları ikincisi barış zamanlarıdır. Savaş zamanlarında kadınların erkeklerle birlikte at üstünde oldukları ve savaştıkları bilinmektedir. Bu zamanlarda günlük hayatlarındaki gibi etek, elbise cinsinden giysiler tercih etmeyip, at üzerinde daha rahat hareket etmelerini sağlayacak pantolon ve gömlek türünden ve erkeklerinkinden pek farklı olmayan giysiler kullandıkları bilinmektedir. Kısaca denilebilir ki giysileri kullanma ve süslenme noktasında örf ve adetler, mevsim şartları, savaş-barış, nişan-düğün gibi etkinlikler belirleyici olmuştur. Ayrıca giysilerde kullanılan renkler bu durumla alakalı olarak farklılık arz etmiştir. Özellikle matem gerektiren üzücü olaylarda kadınların koyu renkler tercih ettikleri, kendileri için eğlenceli ve keyifli anlarda açık renkler tercih ettikleri tespit ettikleri bilinmektedir. Kısacası Türk kadını her durumda kendine yakışanı giymesini bilmiş ve çağdaş devletlerdeki kadınlara sıklıkla örnek olmuştur.

⁶¹ Abdülkerim Rahman, *Uygur Folkloru*, çev. Soner Yalçın, Erkin Emet, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 54-58.

⁶² Kadir Albayrak, Milli Dinlerde Renk Fenomeni, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 1, 2008, s. 5-8.

⁶³ Saadetin Gömeç, *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, s.110, Ankara, 1997, s. 82.

KAYNAKÇA

- AHMETBEYOĞLU, Ali, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001.
- ARIĞ, Ayten Sezer, “Türklerde Kıyafetin Kısa Tarihi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 22, S. 64-65-66, 2006, s. 141-159.
- ALBAYRAK Kadir, Milli Dinlerde Renk Fenomeni, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 2008, s. 1-41.
- ÇANDARLIOĞLU, Gülçin, *Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü (Çin Kaynakları ve Uygur Kitabelerine Göre)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2004.
- DEMİRCİ, Hikmet, “Giyim-Kuşam, Yeme-İçme, Takvim, Törenler, Eğlenceler, Müzik, Spor Oyunları”, *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*, 2. Basım, Ankara 2020, s. 199-216.
- DİKMEN, Dilara, “Osmanlı Toplum Ve Çalışma Hayatında Kadınların Rolü”, *Başlangıcından Günümüze Türk Tarihinde Kadın*, Berikan Yayınevi, Ankara 2021.
- GENÇ, Reşat, “Kaşgarlı Mahmut’a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası”, *Ankara Üniversitesi Basımevi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları*, s. A. 5, Ankara 1997, s. 182-188.
- GRAUD, Rene, *Göktürk İmparatorluğu*, çev. Metin Sirman, haz. Kemal Ermetin/ Günnur Yücekal, Töre Yayın, İstanbul 2000.
- GÖMEÇ, Saadettin, *Türk Kültürünün Ana Hatları*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2007.
- HEYET, Cevat, *Türklerin Tarih ve Kültürüne Bir Bakış*, çev. ve haz. Melek Müderriszade, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Birinci Baskı, Ankara 1996.
- <http://www.lugatim.com>, Kubbe Altı Lugâtı.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Bozkır Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1987.
- KAŞGARİ, Mahmud Bin El-Hüseyn Bin Muhammed, *Kitâbu Dîvânı Lügâti't-Türk*, haz. Şaban Kurt, KTB Yay., İstanbul 2008.
- KAŞGARLI, Mahmut, *Divan-ü Lügat-it-Türk Tercümesi* C. I, çev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1985.
- KOCA, Salim, “Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. III, Ankara 2002, s. 15-37.
- KUZGUN, Şaban, *Türklerde Yahudilik ve Doğu Avrupa Yahudilerinin Menşei Meselesi Hazar ve Karay Türkleri*, Genişletilmiş İkinci Baskı, Ankara 1993.
- OKCA, Ayşegül Koyuncu, “Geleneksel Dokumalarda Kadın”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 54, Ankara 2016, s. 1-16.
- RAHMAN, Abdülkerim, *Uygur Folkloru*, çev. Soner Yalçın, Erkin Emet, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- SARI, İbrahim, *Türkün Yaşamı*, NoktaE-Book International Publishing, Birinci Baskı, Antalya 2017.
- SELÇUK, HAVA, *Türk Tarihinde Kadın ve Savaş*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2014.
- SEVİN, Nurettin, *On üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bakış*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- SONA İbrahim, “Klasik Türk Edebiyatı Metinlerinde “Gözü” Kelimesinin Kullanımına Dair”, *Journal of Turkish Language and Literature*, C. 3, S. 1, Winter 2017, s. 255-266.
- TACEMEN, Ahmet, *Halk Edebiyatı Verileri Zemininde Türk Kimliği II*, Niğde Üniversitesi Yayınları, Niğde 1998.
- TAVKUL, Ufuk, “Codex Cumanicus ve Karaçay-Malkar Türkçesi”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 15, 2003, s. 45-81.
- TEKTAŞ, Nazım, Tektaş Nazım, Tanrının Askerleri -1-, Hunlar, Tabgaçlar, Siyenpiler, Çatı Kitapları, İstanbul 2006.

TÜRK KADINININ GİYİM KUŞAMI VE GÜZELLİK ANLAYIŞI

TURAN, Fatma Ahsen, “Orta Asya’dan Anadolu’ya Mitik Yolculukta Tabiat Olayları”, *Milli Folklor*, S. 90, 2011, s. 49-59.

TÜRKÖNE, Mualla, *Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü*, Ark Yayınevi, Ankara 1995.

UNAT, Nermin vd. *Türk Toplumunda Kadın*, Araştırma Eğitim Ekin Yayınları ve Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara 1982.

ÜNAL, Tahsin, *Türk’ün Sosyo-Ekonomik Tarihi*, haz. Ali Güler, Tahsin Ünal, Berikan Yayınları, Ankara 2007.

YUVALI, Abdülkadir vd., *Türk Dünyası’nın Ortak Kültür Tarihinde Aile ve Kadın*, Selenge Yayınları, İstanbul 2021.